

Aleg 485

Sprawozdanie

Wydziału krajowego o wykonywaniu Patronatu nad Spółkami oszczędności i pożyczek i innymi Spółkami rolniczymi wraz z sprawozdaniem o wprowadzeniu w życie krajowej Centralnej Kasy dla Spółek rolniczych.

Wysoki Sejmie!

Przedkładając niniejsze sprawozdanie z czynności krajowego Patronatu Spółek oszczędności i pożyczek w dziesiątym roku jego istnienia, powołuje się Wydział krajowy przede wszystkim na szczegółowe wiadomości i daty, zawarte w dołączonym, jako osobny alegat, „Roczniku Spółek oszczędności i pożyczek“ za r. 1908. Postęp w akcji krajowego Patronatu był w tym roku jeszcze silniejszym, niż w którymkolwiek z lat poprzednich. Przybyło bowiem w tym roku 139 nowych Spółek oszczędności i pożyczek, tak, że z końcem 1908 roku zostawało pod patronatem Wydziału krajowego ogółem 880 Spółek oszczędności i pożyczek. Gdy zaś w ciągu pierwszych ośmiu miesięcy bieżącego roku zorganizowanych zostało 107 dalszych Spółek oszczędności i pożyczek, przeto ich ogólna ilość z końcem sierpnia b. r. wynosiła 987. Mimo tego chęć zawiązywania nowych Spółek nie słabnie jeszcze, gdyż około 140 zgłoszeń o pomocy w założeniu Spółki czeka na załatwienie. Świadczy to wymownie z jednej strony o popularności i zaufaniu, jakim wśród interesowanych sfer ludności cieszy się akcja krajowego Patronatu, z drugiej zaś strony o jego wyleżonych zabiegach, aby w granicach środków na ten cel przeznaczonych, przyspieszać rozprawienie sieci Spółek oszczędności i pożyczek po całym kraju. Jeszcze znaczącego przyspieszania akcji organizacyjnej nie uważa Wydział krajowy za wskazane, ponieważ zbyt ni pospiech musiałby wywołać pobieżniejsze ocenianie i rozpatrywanie warunków zdrowego rozwoju projektowanych Spółek, więziłby z nadto uwagę Biura Patronatu w kierunku ekstenzywnej akcji kosztem dbałości o wykonywanie nadzoru nad istniejącymi Spółkami i o ich dalszy, trwały rozwój. A jak bacznej uwagi wymaga wykonywanie nadzoru nad Spółkami, o tem pouczają przeprowadzane lustracje, których nie tylko dodatnie, lecz i ujemne wyniki zaznaczane są w Rocznikach, dołączanych do sprawozdań Wydziału krajowego.

Z pomiędzy 880 Spółek oszczędności i pożyczek, które z końcem r. 1908 zostawały pod opieką Wydziału krajowego, zamknęło swe rachunki za ten rok 818 Spółek a reszta, t. j. 62 Spółek bądź to nie zamknęło swych rachunków za ten rok z powodu zbyt krótkiego (najwyżej trzymiesięcznego) okresu swej działalności, bądź też rozpoczęło właściwą działalność dopiero w następnym

roku. Z zawartych w załączonym Roczniku dat statystycznych wynika, że czynności, fundusze i obroty Spółek oszczędności i pożyczek wzrosły na ogół bardzo znacznie, mimo niezwykle trudnych warunków, w jakich Spółki spracowały osobliwie w drugiej połowie 1908 r. Dowodzi tego następujące porównanie najważniejszych dat podług stanu:

	z końcem 1907 r.:	z końcem 1908	przyrost:
ilość członków:	134.932	163.915	28.983
stan udziałów	K 1,131.275	1,420.970	289.695
„ wkładek oszcz. K	25,542.378	30,712.680	5,170.302
„ zaciagn. pożycz. K	3,087.410	3,861.555	774.145
„ udziel. pożycz. K	25,201.712	32,842.305	7.640.593
„ fund. rezerw. K	904.454	1,224.447	319.993
czysty zysk K	240.380	325.982	85.602
obroty kasowe . . . K	65,785.445	75,845.835	10,060.390

Książeczek wkładek (oszczędn.) było w Spółkach z końcem 1908 roku 54.234 czyli o 8990 więcej, aniżeli z końcem 1907 r. Nowych pożyczek udzieliły Spółki w ciągu r. 1908 ogółem 57174 na sumę 18,973.004 K czyli więcej o K 2,997.164 aniżeli w r. 1907. Spółki oszczędności i pożyczek niosły tedy ludności rolniczej już bardzo wydatną pomoc wśród poważnego przesilenia ekonomicznego, jakie ta ludność przeżyła w drugiej połowie 1908 r. i w pierwszej połowie 1909 roku. W tym bowiem czasie dopiero najsilniej dał się uczuć w stosunkach naszej ludności rolniczej wpływ przesilenia amerykańskiego z r. 1907 i ubytek zarobków, obficie przedtem z Ameryki płynących. Do tego przyłączył się wpływ niezwykle dotkliwej i powszechnej klęski nieurodzaju przeszłorocznego i silne zaniepokojenie z powodu grożącej wojny. Wskutek tego w drugiej połowie 1908 r. wzmożyły się nadzwyczajnie żądania świadczeń kredytowych, z jakimi ludność zwracała się do Spółek oszczędności i pożyczek, jako instytucji najbliższych i według ogólnej opinii, najwięcej powołanych do wspomaganie ludności rolniczej w jej trudniejszym położeniu. Nastąpiło więc coraz bardziej ożywianie się wycofywanie wkładek i domaganie się kredytu pożyczkowego w Spółkach. Tem tłumaczy się ta okoliczność, że przyrost stanu wkładek w ciągu r. 1908 był stosunkowo słabszy, aniżeli w latach poprzednich, wynosił bowiem tylko 5,170.302 K czyli 20% przeszłorocznego stanu, podczas gdy n. p. w r. 1907 przyrosły wkładki o 6,637.238 kor., co stanowi przeszło 35% przeszłorocznego stanu. W związku z tem pozostaje także zauważone po raz pierwszy zmniejszenie się przeciętnej sumy wkładek każdej Spółki z 38.237 kor. w r. 1907 na 37.546 kor. w r. 1908 czyli o 589 kor. Natomiast znacznie podskoczył przeciętny stan udzielonych przez jedną Spółkę pożyczek dla jej członków a mianowicie z 37.724 kor. w r. 1907 na 46.149 kor. w r. 1908 czyli w przecięciu o 8.425 kor., t. j. przeszło o 22%, podczas gdy wzrost przeciętnego stanu udzielonych pożyczek wynosił w r. 1907 tylko 12%.

Atoli wszystkie wyżej przytoczone cyfry świadczą także o tem, że Spółki oszczędności i pożyczek zwycięsko i na ogół bez znaczniejszych nawet wysiłków przetrzymywały przesilenie ekonomiczne 1908 roku, albowiem nie tylko nie cofnęły się w rozwoju, lecz nawet ogólnie rzeczy biorąc, wykazały pokaźny postęp swej działalności, nieco tylko mniejszy aniżeli w latach poprzednich. Podnieść tu wypada także stosunkowo bardzo szybki wzrost własnych funduszy Spółek, tak bezwzględnie jak i w porównaniu do obcych funduszy. Z końcem r. 1908 wynosił bowiem:

stan udziałów wpłaconych . . .	K 1,420.970
„ funduszy rezerw.	K 1,224.447
zyski czyste za 1908 r.	K 325.982

razem . . . K 2,971.409

co stanowi już 97% stanu wkładek oszczędności a 84 wszystkich obcych funduszy, znajdujących się w Spółkach.

W pierwszej połowie bieżącego roku zaostrzyło się przesilenie kredytowe, gdyż wszystkie trzy główne jego przyczyny działały z większą jeszcze siłą. Wzmogło się zatem wycofywanie wkładek i żądanie pomocy kredytowej w roz-

miarach przedtem niepraktykowanych. W jaki sposób to dalej trwające przesilenie odbiło się na rozwoju, funduszach i obrotach Spółek, oędzie można ocenić dokładniej dopiero na podstawie zamknięć rachunkowych Spółek za r. 1909. To wszakże jest już wiadomem z relacyj lustratorów, że żadna Spółka nie została przez to przesilenie zachwiana poważnie w swym byciu i że Spółki w bardzo rozmaity sposób odczuły wpływ tego przesilenia. Podczas gdy w jednych zmniejszyły się bardzo znacznie fundusze obrotowe i powstał zastój w rozwoju, to znowu inne prawie zupełnie nie uczuły zastoju i zaburzenia w swych interesach i całkiem normalnie rozwijać mogły swą działalność. Miało to miejsce szczególnie w Spółkach zasobniejszych a zarazem ogólnie postępujących co do udzielania pożyczek i tworzenia rezerw obrotowych. W ostatnich zaś paru miesiącach znać już poprawę w stosunkach finansowych ogółu Spółek, zmniejszanie się odpływu wkładek a zwiększanie ich napływu jako też zwolnienie nacisku w żądaniach kredytowych; można zatem twierdzić, że Spółki obronną ręką przetrwały także tegoroczne, bardzo dla nich ciężkie przesilenie finansowe i powracają do normalnych stosunków w swojej działalności.

Jedyną ale wydatną pomoc w przetrwaniu przesilenia kredytowego niosta Spółkom krajowa organizacja kredytowa dla Spółek patronackich istniejąca po koniec 1908 r. pod firmą: „Zbiorowego rachunku bieżącego Spółek patronackich“ a od 1. stycznia 1909 działająca w postaci „krajowej Centralnej Kasy dla Spółek rolniczych we Lwowie“. Wszelkie inne nadzieje i starania o pomoc kredytową dla Spółek zawiodły. W „Zbiorowym rachunku bieżącym“ miały Spółki z początkiem 1908 ulokowane depozyty (wkładki) z swoich zapasów kasowych na łączną sumę kor. 3,461.141. Ale już od lutego 1908 wycofywanie wkładek przez Spółki jest znaczniejszem od nowych lokacyj tak, że po koniec 1908 r. depozyty Spółek zmalały na 2,673.646 kor. czyli o kor. 787.495, podczas, gdy stan zacierpniętych przez Spółki krótkoterminowych kredytów w rachunkach bieżących podniósł się w ciągu 1908 r. z 323.881 kor. na 590.129 kor. Nadto udzielono Spółkom w r. 1908 ze „Zbiorowego rachunku“ pożyczek skryptowych 301 na łączną sumę 1,444.000 kor., t. j. o 56 pożyczek, względnie o kor. 262.300 więcej niż w r. 1907. Wskutek tego zaszła konieczność nie tylko zupełnego wycofania nadwyżki funduszy obrotowych „Zbiorowego rachunku“ ulokowanej w Banku krajowym a wynoszącej z początkiem 1908 r. kor. 779.974, ale nadto czerpania z kredytu otwartego „Zbiorowemu rachunkowi“ przez Bank krajowy, którego pretensya do „Zbiorowego rachunku“ wzrosła po koniec 1908 r. na kwotę 1,008.710 kor.

Z dniem 31. grudnia b. r. zostało zwinęte dotychczasowe urządzenie kredytowe zwane „Zbiorowym rachunkiem bieżącym Spółek oszczędności i pożyczek z krajowym Patronatem“ a w jego miejsce otwartą została z dniem 1. stycznia 1909 r. „krajowa Centralna Kasa dla Spółek rolniczych we Lwowie“. Wydział krajowy będzie w przyszłości, t. j. po pierwszym rocznem zamknięciu rachunkowem tego krajowego zakładu kredytowego, przedkładał o jego stanie i działalności Wys. Sejmowi osobne sprawozdania; na razie jednak, gdy krajowa Centralna Kasa ma zaledwie kilka miesięcy istnienia za sobą, przestaje Wydział krajowy na pomieszczeniu w niniejszym sprawozdaniu kilku wiadomości o wprowadzeniu w życie i początkowych czynnościach tego instytutu kredytowego dla Spółek rolniczych, zostających pod krajowym Patronatem.

Uchwały Wys. Sejmu z dnia 26. września 1907 o utworzeniu kraj. Centralnej Kasy dla Spółek rolniczych i objęty temi uchwałami statut tego zakładu uzyskały sankcyę monarszą najwyższem postanowieniem z dnia 13. października 1908 r. Wydział krajowy natychmiast po otrzymaniu wiadomości o tem postanowieniu podjął prace przygotowawcze celem najrychlejszego wprowadzenia w życie Centralnej Kasy. Przedewszystkiem zamianowaną została przez Wydział krajowy Rada nadzorcza w myśl §. 16. statutu w następującym składzie:

1. Dr. Alfred Zgórski, dyrektor Banku krajowego, jako przewodniczący Rady;
2. Dr. Jarosław Kułaczkowski, dyrektor Towarzystwa wzajemnych ubezpieczeń „Dniestr“ we Lwowie, jako zastępca przewodniczącego;

3. Dr. Adam Prażmowski, dyrektor Związku handlowego Kółek rolniczych w Krakowie;

4. Telesfor Adamski, dyrektor biura Zarządu Głównego Towarzystwa Kółek rolniczych we Lwowie;

5. Ks. Antoni Tyczyński, proboszcz w Albigowej;

6. Ks. Marcei Rastawiecki, gr. kat. proboszcz w Rumnie;

7. Franciszek Ptak, poseł sejmowy i rolnik w Bieńczycach;

8. Michał Sodomora, poseł sejmowy i rolnik w Bieniawie;

9. Dr. Stanisław Henryk hr. Badeni, poseł sejmowy i właściciel dóbr w Koropcu — jako członkowie Rady.

Na podstawie wniosków Rady nadzorczej zamianowaną została na przeciąg jednego roku Dyrekcyja Centralnej Kasy, w której skład weszli:

1. Dr. Franciszek Stefczyk, dyrektor Biura Patronatu i poseł sejmowy, jako przewodniczący Dyrekcyi;

2. Dr. Julian Rużycki, prokurator Banku krajowego, jako zastępca przewodniczącego;

3. Dr. Franciszek Dubowski, buchalter i likwidator „Zbiorowego rachunku“ jako dyrektor-referent. Nadto zastępcami członków Dyrekcyi zamianował Wydział krajowy Dr. Henryka Sawczyńskiego, Dra Juliusza Sawczaka i Leona Twareckiego.

Buchalterem prowizorycznym zamianowany został p. Kazimierz Popławski, buchalter Gal. Towarzystwa karpackiego w Marympolu. Komisarzem krajowym dla Centralnej Kasy jest Szeff III. Departamentu Wydziału krajowego, Dr. Tadeusz Pilat.

Opracowane przez Biuro Patronatu szczegółowe instrukcje: administracyjną i dla poszczególnych działów interesów Centralnej Kasy zostały po przychylnem zaopiniowaniu przez Radę nadzorczą zatwierdzone na razie na przeciąg 3 miesięcy a następnie po wypróbowaniu i częściowej zmianie oraz uzupełnieniu wprowadzone stanowczo w życie jako Regulamin krajowej Centralnej Kasy zatwierdzony przez Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 2. czerwca 1909 L. 59245. Przygotowane też zostały przez Biuro Patronatu wszystkie potrzebne druki i formularze a okólnikiem Wydziału krajowego z dnia 28. grudnia 1908 L. 135320, rozesłanym do wszystkich Spółek patronackich, wydane zostały wszystkie potrzebne zarządzenia, dotyczące zwinięcia „Zbiorowego rachunku bieżącego“, przeniesienia jego aktywów i passywów na krajową Centralną Kasę i rozpoczęcia jej działalności z dniem 1. stycznia 1909 r.

Wskutek zbyt opóźnionego przez Rząd przedłożenia uchwał sejmowych o utworzeniu Centralnej Kasy do Najwyższej sankcyi, przypadło rozpoczęcie działalności tego zakładu na czas najostrzejszego przesilenia i nawet popłochu kredytowego, jaki pod wpływem zawikłań politycznych i częściowej mobilizacyi sił zbrojnych dał się uczuć nie tylko w naszym kraju, lecz i w całym państwie w ciągu trzech pierwszych miesięcy bieżącego roku. Dla nowej instytucyi było to bardzo niekorzystnym momentem, że wśród takich okoliczności objęła zobowiązania po „Zbiorowym rachunku bieżącym“ dotyczące depozytów Spółek, które właśnie wtenczas gromadnie prawie wycofywały wkładki swoje na rachunek bieżący i w coraz szerszej mierze korzystały z otwartego im w rachunkach bieżących kredytu. Odziedziczony po „Zbiorowym rachunku“ stan depozytów Spółek w sumie K. 2,673.646 zmalał w ciągu pierwszego półrocza b. r. na K 1,570.434. podczas gdy udzielone na rachunek bieżący kredyty krótkoterminowe wzrosły z 590.120 K na 917.430 K. Swoją zakładowy kapitał w kwocie 2 milionów koron miała Centralna Kasa już w chwili rozpoczęcia swej działalności ulokowany w pożyczkach skryptowych między Spółkami, przejmując na siebie aktywa „Zbiorowego rachunku bieżącego“. Widoki pomocy kredytowej ze strony Rządu i innych instytucyj kredytowych, prócz Banku krajowego zawiodły zupełnie w okresie największego naprężenia finansowego, gdy każdy myślał o zabezpieczeniu sobie potrzebnych środków obrotowych. O zapewnienie Centralnej Kasie środków potrzebnych dla dopełnienia jej wszystkich zobowiązań w każdym wypadku, więc zwłaszcza w razie dłużej trwającego zaniepokojenia i przesilenia kredytowego, postarał się Wydział krajowy przy pomocy funduszów

własnych i Banku krajowego. Chwilowo jednak była Centralna Kasa niewolona ograniczyć udzielanie Spółkom nowych pożyczek i otwieranie nowych kredytów w rachunkach bieżących a Biuro Patronatu powstrzymało zakładanie nowych Spółek. Stagnacja ta trwała jednak zaledwie kilka tygodni; skoro tylko minęło niebezpieczeństwo wojny, zmniejszyło się wycofywanie wkładek a zwiększać się zaczął napływ nowych wkładek od Spółek. Nadto powiodło się Centralnej Kasie nawiązać korzystne stosunki kredytowe z paru instytucjami kredytowymi i asekuracyjnymi w kraju i poza jego granicami. Wskutek tego mogła Centralna Kasa rozszerzyć udzielanie Spółkom pomocy kredytowej i już w drugim kwartale swego istnienia rozwinąć całkiem normalną działalność. Dość, że w pierwszym półroczu 1909 udzieliła Centralna Kasa 201 pożyczek na łączną sumę 804.200 K oprócz wspomnianego już wyżej wzrostu krótkoterminowych kredytów na rachunek bieżący.

Podnieść tu trzeba jeszcze jedną ważną okoliczność. Wzrost zadań i żądań kredytowych, wobec których znalazła się Centralna Kasa zaraz w pierwszym roku swej działalności, jest następstwem nie tylko chwilowego zbiegu niepomyślnych okoliczności, które wywołały przemijające, choć dla ludności rolniczej nader dotkliwe przesilenie ekonomiczne i kredytowe, ale tłumaczy się także znacznym w ostatnich paru latach przyspieszeniem akcji zakładania nowych Spółek i to przeważnie w środkowej i wschodniej części kraju, gdzie z reguły Spółki potrzebują stosunkowo znaczniejszej i dłuższej pomocy kredytowej od kraju, aniżeli Spółki zachodnio-galicyskie. Czy dla ułatwienia Centralnej Kasie pozyskiwania funduszy obrotowych ze źródeł pozakrajowych nie wypadłoby podwyższyć gwarancji krajowej za zobowiązania Centralnej Kasy, jak to doradza Ministerstwo skarbu w swym reskrypcie, zawiadamiającym o sankcjonowaniu statutu Centralnej Kasy, tego Wydział krajowy obecnie jeszcze, wobec zbyt krótkiego istnienia tego krajowego zakładu kredytowego nie chce przesądzać. W normalnych stosunkach kredytowych i ekonomicznych i przy utrzymaniu w dotychczasowych granicach akcji krajowej w zakresie popierania rozwoju Spółek oszczędności i pożyczek oraz innych Spółek rolniczych, uważa Wydział krajowy dotychczasowe udotowanie i dotychczasową gwarancję krajową za zobowiązania Centralnej Kasy jako zupełnie wystarczające. Jedynie w razie nadzwyczajnego zbiegu niepomyślnych okoliczności i w razie znacznego rozszerzenia i zwiększenia faktycznych zadań kredytowych Centralnej Kasy, mogłyby utrudniać jej dalszą działalność z jednej strony obowiązujące dziś a bardzo znaczne ograniczenia co do źródeł, z jakich Centralna Kasa może czerpać swoje fundusze obrotowe, z drugiej zaś strony gwarancja krajowa ustanowiona obecnie tylko do wysokości jednego miliona koron ponad własny dwumilionowy kapitał zakładowy Centralnej Kasy. Wypada jednak poczynić jeszcze na nieco dłuższe doświadczenie własne Centralnej Kasy, aby się przekonać, czy w granicach dotychczasowego uposażenia kapitałem zakładowym i gwarancją kraju i w granicach obecnych uprawnień, zdoła sprostać nie tylko bieżącym zadaniom, ale nadto przygotować się należyście także dla zadosyćczenia zwiększonym potrzebom, i sprostania trudniejszym zadaniom wobec jakich może się znaleźć przy dalszym postępie akcji i w razie ponownego zbiegu niepomyślnych okoliczności.

Dla rozwoju Spółek mleczarskich wytworzyła zeszlatoroczna klęska rolnicza bardzo niekorzystne warunki. Wskutek braku paszy i środków na wyżywienie inwentarza nastąpiła w wielu okolicach kraju depekoracja lub objawiło się zaniechanie i cofnięcie w hodowli bydła. Pomimo tego jednak dosyć znacznie naprzód posunęła się w okresie sprawozdawczym również akcja Biura Patronatu dotycząca popierania rozwoju Spółek mleczarskich, osobliwie w ciągu ubiegłych miesięcy bieżącego roku. Z końcem r. 1907 było pod Patronatem krajowym 18 Spółek czynnych; w ciągu 1908 roku podjęło działalność 5 dalszych Spółek mleczarskich ale jedna z dawniejszych, mianowicie „Związek producentów mleka w Tarnopolu“ została zwinięta, tak, że z końcem 1908 r. istniało 22 czynnych Spółek mleczarskich z tyluż mleczarniami i z 39 filiami. Mleczarniom tym dostarczono w r. 1908 mleka 6.413.369 litrów (o 1.307.931 litrów więcej

niż w 1907 r.) od 11.131 krów. Masła wyrobiono 240.187 kg. (o 51.211 kg. więcej niż w poprzednim roku). Spółki te posiadały 5535 członków, udziałów wpłaconych 45.004 K., funduszy rezerwowych 27.404 K., 14 własnych budynków mleczarnianych z wartością bilansową 155.103 K., maszynowe urządzenie wartości 52.794 K. a osiągnęły czysty zysk w kwocie 7215 K., podczas gdy 4 Spółki miały stratę 1399 K. Wpływ zeszłorocznej klęski rolniczej uwydatnił się szczególnie w tem, że zmniejszyła się przeciętna ilość mleka dostarczonego do jednej mleczarni z 370.936 l. w r. 1907 na 303.466 l. w r. 1908; na 1 członka wypada w przecięciu 1159 l. mleka dostawionego w r. 1908, wobec 1396 l. w r. 1907; od 1 krowy dostawiono w przecięciu 585 l. podczas gdy w r. 1907 wypadło na 1 krowę 635 l.

W ciągu ubiegłych kilku miesięcy bieżącego roku puszczone zostały w ruch mleczarnie 10 dalszych Spółek mleczarskich a nadto zorganizowano 12 nowych Spółek mleczarskich, przyjętych pod krajowy Patronat, tak, że z końcem lipca bieżącego roku pozostawało pod opieką Wydziału krajowego 44 Spółek mleczarskich, z których 32 posiadało mleczarnie czynne z 45 filiami a 12 innych Spółek zajętych było urządzaniem swoich mleczarni.

Wykonywanie czynności krajowego Patronatu nad Spółkami mleczarskimi należało aż do końca lipca b. r. do kraj. Biura Patronatu dla Spółek oszczędności i pożyczek. Zgodnie z propozycją tego Biura uznał Wydział krajowy za wskazane powierzyć prowadzenie dalszej akcji krajowej w zakresie Spółek mleczarskich, począwszy od 1. sierpnia b. r. krajowemu Biuru mleczarskiemu przy równoczesnem przeprowadzeniu jego reorganizacji. Cała ta akcja została już wszechstronnie zorganizowaną i uregulowaną a zarazem o tyle postąpiła naprzód, że nie wymaga już dalszego opierania się o siły i doświadczenie Biura Patronatu dla Spółek oszczędności i pożyczek, które już spełniło powierzone mu w zakresie Spółek mleczarskich zadanie, ale w dalszym ciągu będzie Biuru mleczarskiemu udzielać potrzebnej pomocy i z niem w odpowiedni sposób współdziałać. Jako uregulowaną i zorganizowaną wszechstronnie można uważać akcję w zakresie Spółek mleczarskich albowiem:

1. wszystkie potrzebne przepisy (statuty instrukcja i t. p.) oraz formularze, książki rachunkowe i manipulacyjne dla Spółek mleczarskich zostały nie tylko wydane, ale także wypróbowane i na podstawie doświadczenia odpowiednio zmienione i uzupełnione (w r. 1907);

2. Wydany został nakładem Wydziału krajowego „Podręcznik dla Spółek mleczarskich“ (administracyjno-rachunkowy) a nakładem Galic. Towarzystwa gospodarskiego. „Podręcznik techniki mleczarskiej“ zastosowany głównie do potrzeb i stosunków Spółek mleczarskich, oba napisane przez inż. Z. Chmielewskiego, kraj. instruktora mleczarstwa za staraniem Biura Patronatu;

3. wykształcone i wypróbowane zostały fachowe siły techniczne, uzdolnione do projektowania i wykonywania budowy spółkowych mleczarni i ich wewnętrznego, maszynowego urządzenia;

4. obmyślano, wykonano i wypróbowano cały szereg typowych planów i kosztorysów tak dla budynków na mleczarnie spółkowe jak i dla ich maszynowego urządzenia z uwzględnieniem zarówno postępów techniki mleczarskiej, jak i właściwych naszym krajowi stosunków oraz sił finansowych;

5. wykształcono zastęp mleczarzy, uzdolnionych do porządnej pracy w mleczarniach spółkowych i uzyskano potrzebne doświadczenie a po części także środki dla dalszego najodpowiedniejszego kształcenia fachowych pracowników w Spółkach mleczarskich;

6. wypróbowano i uregulowano stosunek Spółek mleczarskich do krajowego dla nich patronatu, a w szczególności sposób wykonywania nad nimi nadzoru;

7. wreszcie z początkiem bieżącego roku zorganizowano „Związek mleczarski we Lwowie“ jako stowarzyszenie zarejestrowane z ograniczoną poręką a powołane do ułatwiania korzystnego zbytu produktów nabiałowych (zwłaszcza masła) i dostarczania przyborów mleczarskich;

Tym sposobem wytworzone już zostały podstawy i główne ramy dla dalszej akcji, mającej na celu zorganizowanie krajowego mleczarstwa na pod-

stawach assocyacyjnych. Akcja ta stanowić tedy będzie odtąd główne, chociaż nie wyłączne zadanie krajowego Biura mleczarskiego. Ażeby zaś zadanie to mogło być przez Biuro mleczarskie samodzielnie a skutecznie spełniane, dokonał Wydział krajowy reorganizacji tego biura. Krajowy instruktor mleczarstwa, dr. Tadeusz Rylski, przydzielony od 1. września 1908 r. do czynności w Biurze Patronatu dla załatwiania spraw Spółek mleczarskich, przeznaczony został z dniem 1. sierpnia b. r. jako kierownik Biura mleczarskiego do dalszego, już samodzielnego prowadzenia akcji, mającej na celu organizowanie i popieranie oraz nadzorowanie działalności Spółek mleczarskich. Oprócz tego zatrudnione są w Biurze mleczarskim trzy inne siły w różnych kierunkach zawodowej pracy mleczarskiej wyspecjalizowane a wreszcie przydzielony został jeden z lustratorów Biura Patronatu, biegły w wykonywaniu lustracji Spółek mleczarskich. Wszyscy ci pracownicy wzięli udział w trzymiesięcznym kursie mleczarskim dla instruktorów Spółek mleczarskich, urządzonym przez Wydział krajowy w jesieni ubiegłego roku w krajowej szkole mleczarskiej w Rzeszowie, co się przyczynić powinno do tem zgodniejszego i skuteczniejszego współdziałania w akcji kraj. Biura mleczarskiego w zakresie popierania rozwoju Spółek mleczarskich. Będzie też obowiązkiem Biura mleczarskiego wejść w żywą styczność z istniejącymi w kraju centralnymi towarzystwami rolniczymi, aby zapewnić sobie z ich strony poparcie i współdziałanie, tak nieodzowne dla powodzenia i postępu całej akcji. Na potrzebę takiego współdziałania zwracał Wydział krajowy uwagę przy każdej sposobności. Jest to bowiem rzeczą oczywistą, że rozwój Spółek mleczarskich zależy od podniesienia hodowli bydła u miejscowych i okolicznych rolników, od zwiększenia i ulepszenia produkcji paszy, od poprawy pastwisk, od umiejętności obchodzenia się z nabiałem — a krzewić potrzebne w tym kierunku wiadomości, podejmować odpowiednią akcję praktyczną, udzielać ludności fachowej i materyjalnej pomocy — to należy właśnie do zakresu działania towarzystw rolniczych i one na ten cel rozporządzają środkami przeznaczonymi z funduszków publicznych. Na odwrót jednak nie ulega wątpliwości, że działalność Spółek mleczarskich pomaga nawzajem w zabiegach skierowanych ku podniesieniu hodowli i mleczności bydła, tak, że obie akcje równocześnie prowadzone dają najwięcej rękojmi powodzenia.

* * *

W zupełnym natomiast zastoju pozostała w okresie sprawozdawczym akcja Biura Patronatu dotycząca innych Spółek rolniczych, w szczególności zaś Spółek dla wspólnego zakupu potrzebnych rolnikom artykułów i sprzedaży ich produktów rolniczych. Podjęta w tym kierunku akcja miała mieć zrazu tylko próbny charakter i poza te granice nie wyszła, lecz już przed dwoma laty została powstrzymana rozmyślnie przez Wydział krajowy z powodów wyliczonych w poprzednim sprawozdaniu. Dlatego Biuro Patronatu ograniczyło się w ubiegłym i bieżącym roku jedynie do wykonywania nadzoru nad Spółkami rolniczymi dawniej sposobem próby zorganizowanymi i przyjętymi pod krajowy Patronat. Wprawdzie Rocznik Spółek za r. 1908 podaje wiadomości i zamknięcia rachunkowe we większej ilości Spółek rolniczych, aniżeli Rocznik za r. 1907, co jednak stąd pochodzi, że kilka Spółek zorganizowanych jeszcze w r. 1907 zamknęło swoje rachunki poraz pierwszy dopiero z końcem czerwca 1908 tak, że te zamknięcia rachunkowe dostarczyły materyału do sprawozdania o ich działalności dopiero dla Rocznika za r. 1908.

Próbna akcja Biura Patronatu przyniosła bardzo cenne doświadczenie w różnych kierunkach. Dotyczy ona nie tylko organizacji i administracji Spółek rolniczych oraz sposobu wykonywania nad nimi nadzoru, ale także ogólnych warunków, nieodzownych dla powodzenia całej akcji. Doświadczenie z naszymi Spółkami rolniczymi wykazało więc dowodnie, że ich pomyślny a trwały rozwój wymaga niezbędnie oparcia się o własny, centralny, wspólny zakład handlowy, należycie wyposażony i uzdolniony do załatwiania transakcyj kupna i sprzedaży dla poszczególnych Spółek. Pomijając chwilowe i rzadkie wypadki, Zarządy poszczególnych Spółek nie mają i nie mogą mieć wystarczającego uzdolnienia, aby temu zadaniu sprostać a podejmując je, narażają

zwyczajnie Spółkę na ryzyko i straty, ponieważ nie są w stanie oryentować się dobrze w koniunkturach handlowych, zawierać umiejętnie kupieckie umowy dopilnować ich należytego wykonania, zachować potrzebną miarę i wstrzeźliwość w zakupnie i t. p. Nadto te kupieckie, handlowe czynności, prowadzone przez każdą Spółkę na własną rękę absorbują tak dalece siły i uwagę Zarządu, że utrudniają porządne załatwianie innych, bardzo ważnych czynności administracyjnych, które właśnie powinny być głównym zadaniem Zarządu i bez których skrupulatnego wykonywania nie może być mowy ani o należytej kontroli nad stanem interesów Spółki, ani o utrwaleniu bytu Spółki i dobrem spełnianiu jej zadań. Dlatego Wydział krajowy decydując się na dalsze prowadzenie przez Biuro Patronatu akcji zakładania, popierania działalności i nadzorowania Spółek rolniczych, musiałby dążyć do najrychlejszego wytworzenia ich własnej, związkowej centrali dla celów handlowych, aby o nią oprócz działalność Spółek rolniczych, przyjętych pod krajowy Patronat. Na tę drogę nie uważa Wydział krajowy za właściwe wchodzić, nie tylko dlatego, że podjęcie takiego zadania powinno być wynikiem istotnej samopomocy interesowanych organizacji rolniczych, ale także dlatego, że już istnieją w kraju centralne organizacje handlowo-rolnicze i nie jest wskazanem dążyć do tworzenia jeszcze jednej podobnej centrali. Przez to bowiem zwiększyłyby się chaos i utrwałyby się rozbieżność w usiłowaniach na tem polu, gdzie właśnie z natury rzeczy należy się starać o koncentrację sił i działania.

Pozostawiając dalsze podjęcie i prowadzenie akcji zakładania i popierania działalności Spółek rolniczych, oprócz kredytowych i mleczarskich, towarzysztwom rolniczym i związkowym organizacjom współdzielczym, postanowił Wydział krajowy rozwijać tem silniejsze starania, aby wzmocnić i rozszerzyć podstawy dla akcji współdzielczej wśród ludności rolniczej, szczególnie przez krzewienie idei samopomocy i przez wdrażanie członków Spółek, zostających pod opieką Wydziału krajowego, do coraz lepszego rozumienia i praktykowania tych zasad i niejako cnót społecznych, bez których o trwałym i skutecznym postępie *assocyacji* rolniczej nie można myśleć. Do tego celu służyć mają w szczególności *konferencje powiatowe lub okręgowe*, jakie Biuro Patronatu rozpoczęło w jesieni ubiegłego roku urządzić systematycznie z delegatami Spółek patronackich. Głównym zadaniem tych konferencji jest bezpośrednia żywa wymiana myśli i zapatrywań między przedstawicielami Biura Patronatu a delegatami Spółek, poznawanie ich życzeń, wzajemna wymiana nabytego doświadczenia w różnych warunkach działania, uzyskanie sposobności do zbijania i prostowania mylnych poglądów i tendencji przeciwnych idei samopomocy, jakoteż ułatwienie najdzielniejszym pracownikom w Spółkach do wywierania dodatniego i zachęcającego na innych wpływu. Dotychczas odbyło się 10 tego rodzaju konferencji (w Chrzanowie, N. Targu, N. Sączu, Jaśle, Tarnobrzegu, Mielcu, Sokalu, Rohatynie, Stanisławowie i Kołomyi), wszystkie przy bardzo licznych współdzielnikach delegatów prawie z wszystkich Spółek właściwego powiatu lub okręgu. Wszędzie toczyły się ożywione debaty rzeczowe, poruszono wiele życzeń i godnych uwagi myśli a powszechnie wyrażano życzenie, aby takie konferencje odbywały się przynajmniej raz na rok w każdym powiecie.

Jako dalszy środek przygotowywania gruntu dla pracy *assocyacyjnej* mają posłużyć kursy kilkudniowe dla kształcenia pracowników na niwie kooperacji rolniczej; kursy takie zamierza Wydział krajowy od czasu do czasu urządzić odrębnie od praktycznych kursów naukowych dla kasyerów i zawiadowców Spółek oszczędności i pożyczek. Będą one miały na celu wytworzenie także pewnej łączności w akcji różnych czynników, powołanych do współdziałania w pracy nad rozwojem i wzmocnieniem *assocyacji* rolniczej.

Załatwiając przeszłoroczne sprawozdanie Wydziału krajowego o wykonywaniu Patronatu nad Spółkami oszczędności i pożyczek i o preliminarjach wy-

datków i dochodów Biura Patronatu, zmienił Wysoki Sejm etat osób i płac personalu Biura Patronatu i wskutek tego Wydział krajowy:

a) zwiął posadę korespondenta a zamianował p. Leona Twareckiego sekretarzem Biura Patronatu;

b) zamianował prowizorycznego lustratora p. Krzysztofa Fabiana starszym lustratorem, zamianowanemu zaś poprzednio starszemu lustratorowi p. Walentemu Drozdowiczowi przyznał pierwszy dodatek trzechletni;

c) młodszymi lustratorami stałymi zamianował Wydział krajowy prowizorycznych lustratorów p. Mieczysława Strzetelskiego i p. Marcina Wojnarowicza;

d) dwóm prowizorycznym lustratorom p. Korolowi i p. Piotrowskiemu podwyższył Wydział krajowy płace z 3000 K na 3600 K a jednemu (p. Szwedowi) z 2400 K na 2800 K i zamianował prowizorycznymi lustratorami pp. Józefa Ciembroniewicza, kierownika szkoły ludowej w Królówce i p. Jana Kanię, praktykanta w Biurze Patronatu.

Obsadzenie posady zastępcy dyrektora postanowił Wydział krajowy odroczyć, ponieważ to na razie nie było koniecznym z powodu przydzielenia spraw Spółek mleczarskich krajowemu Biuru mleczarskiemu i zaniechania akcji dalszej Biura Patronatu w zakresie rozwoju innych Spółek rolniczych. Okazała się jednak potrzeba powiększenia personalu Biura Patronatu o jedną siłę konceptową i dlatego zamianował Wydział krajowy prowizorycznym praktykantem konceptomym, Dra Edwarda Taylora, który ukończył wydział prawny w Uniwersytecie Jagiell. w Krakowie. Ponięważ Wydział krajowy zamierza p. Taylora, po odbyciu roku próbnej służby prowizorycznej, zatrzymać przez nadanie mu stałej posady, przeto uprasza Wys. Izbę o utworzenie „extra statum“ posady koncepisty z poborami urzędnika X. rangi. Osobnego wydatku na pokrycie tych poborów nie wstawia się jednak do preliminarza na r. 1910, ponieważ pokrycie znajdzie Wydział krajowy w zaoszczędzeniach na innych płacach przewidzianych w preliminarzu budżetowym na r. 1910.

Jeden z niestałych lustratorów (p. Szwed) znajduje się dotychczas na stałej posadzie praktykanta rachunkowego, która z chwilą utworzenia krajowej Centralnej Kasy stała się zbytęcną. Wydział krajowy obecnie zamianować p. Jana Szweda stałym lustratorem młodszym, a ponieważ obie posady stałe młodszych lustratorów są obsadzone, przeto uprasza Wydział krajowy Wysoki Sejm o ustanowienie w etacie Biura Patronatu trzech w miejsce dwóch posad stałych młodszych lustratorów z poborami urzędników X. rangi, przy równoczesnem zwięnięciu jednej niestałej posady lustratora z płacą K 2800.

W preliminarzu na rok 1910 przewiduje Wydział krajowy:

a) wydatki Biura Patronatu	K 213.244
b) dochody Biura Patronatu	„ 99.000
c) niedobór do pokrycia z funduszu kraj.	K 114.244
t. j. mniejszy o	„ 1.138
od niedoboru budżetowego na r. 1909	„ 115.382
W wydatkach preliminarzu się na r. 1910 w porównaniu z r. 1909 więcej:	
a) w płacach personalu o	K 368
z powodu przyznanego starszemu lustratorowi p. Drozdowiczowi pierwszego trzechlecia (200 K) i projektowanej zamiany jednej posady niestałej młodszego lustratora na stałą, z różnicą w poborach o K 168.	
b) w kosztach podróży więcej o	K 3.450
ponieważ liczy się na przybytek tylko 80 Spółek w uwzględnieniu ubytku Spółek mleczarskich; wskutek tego przewiduje się przyrost 100 zwycz. i nadzw. lustracyj kosztem wykazanej wyżej kwoty;	
c) w wydatkach na książki, formularze, kasy etc. dla Spółek więcej o	K 6.000
czemu odpowiada zwiększony o taką kwotę dochód;	
d) w wydatkach na zasiłki dla Spółek więcej o	„ 7.000
a mianowicie dla Spółek o. i p. więcej o 10.000 K a dla Spółek rolniczych mniej o 3000 K z powodu uwzględnienia tej kwoty w preliminarzu kraj. biura mleczarskiego.	
Razem tedy wzrost wydatków o	„ 16.818

Natomiast *dochody* preliniuje Wydział krajowy *wyżej* aniżeli na rok 1909 :

a) ze sprzedaży wydawnictw i innych przedmiotów dla Spółek o K	6.000
b) podwyższenie subwencji państwowej o	20.000
razem o	K 26.000

Gdy jednak <i>odpada</i> całkiem dochód w r. 1909 preliniowany w łącznej kwocie	8.044
ze zwrotów i zysków „Zbiorowego rachunku bieżącego“ z powodu jego zwinienia a utworzenia kraj. Centr. Kasy, przeto wzrost preliniowanych dochodów wynosi tylko	17.956
a po potrąceniu wzrostu wydatku o	16.818
zmniejsza się niedobór o	K 1.138

Opierając się tedy na powyższem sprawozdaniu, uprasza Wydział krajowy:

Wysoki Sejm raczy uchwalić :

I. Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego o wykonywaniu Patronatu nad Spółkami oszczędności i pożyczek i nad innemi Spółkami rolniczemi łącznie ze sprawozdaniem o wprowadzeniu w życie krajowej Centralnej Kasy dla Spółek rolniczych.

II. W etacie Biura Patronatu ustanawia Sejm :

a) w miejsce dwóch, trzy stałe posady młodszych lustratorów z płacą po K 2200, dodatkiem aktywalnym po K 768 i innymi dodatkami jak dla urzędników krajowych X. rangi ;

b) stałą posadę koncepisty extra statum z poborami i uprawnieniami urzędnika krajowego X. rangi.

Z Rady Wydziału Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Marszałek krajowy :
St. Badeni w. r.

Sprawozdawca :
Dr. Tadeusz Pilał w. r.
Członek Wydziału krajowego :